

TAYVAN'DA HUKUK DEVLETİ

*Tsung-fu CHEN**

*Doğan DURNA***

İngiliz hukukçu, A.V.Dicey'in yaptığı ünlü hukuk devleti tanımlaması üç ilkeyi içerir. İlk olarak, idarenin geniş takdir yetkilerini de içeren keyfi yetkileri üzerinde hukukun mutlak üstünlüğü; ikincisi, sınıf farkı gözetilmeksizin tüm sosyal sınıflardaki kişilerin tabi hâkim ilkesi çerçevesinde hukukla eşit şekilde bağlı olmaları, son olarak anayasa hukukunun mahkemeler tarafından tanımlanan ve sağlanan bireysel hakların kaynağı değil sonucu olması.¹

Çağdaş refah devletinde, idarenin takdir yetkisi kaçınılmazdır. Sonuç olarak, kritik mesele hükümetin bu gücü kullanmaya ne dereceye kadar yetkili olduğudur. Kıta Avrupa'sı hukuk sisteminde hukuk mahkemelerinin yanı sıra idare mahkemeleri kurulmasına rağmen, mahkemeler hukukun adilane bir şekilde uygulanması yoluyla (*due process of law*)² hukuk devleti ilkesini

* Tsung-fu Chen, Tayvan Ulusal Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yardımcı doçent. Tayvan'da hukuk alanında bir süre çalışan yazar yüksek lisans derecesini Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesinden, hukuk bilimi alanında doktora derecesini ise New York Üniversitesi Hukuk Fakültesinden almıştır. Medeni Hukuk dersleri veren Chen, Konfüçyanizm etkisi altında kalan farklı ülkelerdeki hukuk kültürüyle aktif olarak ilgilenmektedir. Chen Tayvan Tarihi Derneği ve Tayvan Hukuk Derneğinin üyesidir.

** Tarım ve Köyişleri Bakanlığı AB Uzman Yardımcısı.

1 A.V.Dicey, *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, 184-203, (London: MacMillan&Co., ed., 1959), in J.C. Smith & David N.Weisstub eds., *The Western Idea of Law*, 446-452 (London: Butterworths, 1983). Dicey'in hukuk devleti kavramı üzerine geniş tartışmaları için; Roger Cotterell, *The Sociology of Law*,157 (London: Butterworths, 2nd ed., 1992); Masami Ito, *The Rule of Law: Constitutional Development*, in Arthur Taylor von Mehren ed., *Law in Japan*, 203 (Cambridge: Harvard University Press, 1963).

2 Due process of law; geniş anlamda usul hukukunun, bireyin haklarını koruyucu nitelikteki tüm düzenlemelerini içeren çerçeve bir kavramdır. Bu kavram, ilk olarak İngiltere'de ortaya çıkmış daha sonra A.B.D hukuk sistemine intikal etmiş ve A.B.D Yüksek Mah-

yerine getirmektedirler. Anayasa, yasama organının bir ürünü olsa bile, anayasal haklar; “mahkemelerde bireysel haklar adına sürdürülen mücadelenin meyveleridir.”³ Bu nedenle, Dicey’in hukuk devleti kavramı modern toplumda; (1) hükümetin keyfi olarak izin verileden fazla hükümet yetkisinin olmamasını; (2) hükümetin ve vatandaşların hukukla bağlı olmasını ve tüm sosyal sınıflardaki kişilerin mahkemeler önünde eşit ve adil muameleye hakları olmalarını; (3) ve mahkemelerin anayasal hakları uygulaması için güçlendirilmesi anlamına gelir; aksi takdirde soyut anayasal ifadeler sadece bir kitaptaki hukuk beyannamesidir.

Amerikan hukukçu, Franz Michael Çin kavramı hukukiliği karşılaştırmak için kullanabileceğimiz “Hukuk Devletini” Batı mantığıyla açıklamıştır. Şöyle ki:

*Hukuk devleti insan haklarının esaslı bir temelidir. Batı hukuk geleneğinde hukuk herkese eşit olarak uygulanır. Hukuk kanun koyucuları da bağlar. Bu, kanun koyucuları keyfi davranışlardan alıkoymak anlamına gelir. Hukuk, siyasal topluluğun üyeleri için bir özgürlük alanını garantiler ki bu, zalimce baskılara karşı yaşamın, insan onurunun korunması ve topluluk içindeki insan ilişkilerinin düzenlenmesi için esastır.*⁴ Bu nedenle, Tayvan’daki hukuk devleti ifadesi, yargı organlarının güçlendirilmesi, insan haklarının korunması ve hukukun önünde eşit adaleti sağlama gibi meseleler yoluyla incelenebilecektir. Bu makalede ilk olarak Tayvan’ın dönüşümü kısaca izah edildikten sonra, Tayvan mahkemelerinin yetkilerini kullanarak, devletin geniş takdir yetkilerini sınırlandırmaları ve hükümeti kontrol altına almaları incelenecektir. Daha sonra mahkeme kararlarıyla güçlendirilen bireysel hakların kapsamı incelenecektir. Son olarak da, kanun önünde eşitlik ilkesi göz önüne alınarak, Tayvan’da henüz tam anlamıyla gerçekleşmemiş olan adalet sistemine eşit ulaşım açıklanacaktır.

kemesince geliştirilmiştir. Bu sebeple metin içinde due process of law kavramı kapsadığı farklı anlamları ifade edecek en geniş anlamıyla çevrilmiştir. Due process of law kavramı için bkz. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/297/2707.pdf> (Ç.N).

³ Dicey, *supra* note, at 450.

⁴ Franz Michael, “Law: A Tool of Power,” *Human Rights in the People’s Republic of China*, 33 (Boulder & London: Westview Pres, 1988).

TAYVAN'IN DÖNÜŞÜMÜ

Tayvan'daki hukuk devletinin bugünkü durumunu anlamak için öncelikle Tayvan'ın, siyasal ve hukukî açıdan otoriter rejimden liberal demokratik bir ülkeye nasıl dönüştüğüne göz atmakta fayda vardır. 1945'te İkinci Dünya Savaşı sonucunda Japonların yenilgisini takiben Kuomintang, Milliyetçi Çin Partisi, (KMT)⁵ Tayvan'ın yönetimini devralmıştır. Tayvan'ın yerel hükümeti olarak Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC); Tayvan'daki Japon koloni hükümetinden sonra kendisine koloni hükümetini model almış ve otoriter kuralları devam ettirmiştir. 1949'un sonlarında KMT hükümeti ana kara Çin'den Tayvan'a taşınmıştır. Çin ana karasından göç edenler 1946'da yapılan Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmüşler, yerel Tayvanlıları sert bir şekilde yöneterek zarar vermişlerdir. Çan Kay Şek'in hukukun üstünlüğüne ilişkin kalıcı bildirgesine rağmen, Şek'in rejimi, parti ve Şek'in yetkilerini birleştirmek için çok sayıda özel kanunu yürürlüğe koymuştur. Bu özel kanunlar, kâğıt üzerinde kelimelerden fazla anlam ifade etmeyen anayasa altında kamu güvenliği sağlamak adına ve bireysel hakların korunması olarak açıklayarak mütemediyen kişilerin haklarını ihlal etmiştir.

1980'lerin başında, Tayvan'daki siyasal durum değişmiş ve KMT rejimi uluslararası alanda Çin'in meşru hükümeti pozisyonunu kaybetmişti. Daha sonra KMT meşrutiyetini yeniden tesis etmek için Tayvan halkına yönelmek zorunda kalmıştır.

Bu arada, Tayvan'ın, liberal Batı fikirlerinden etkilenen yeni nesil entelektüelleri siyasal ve hukukî reformlar talep etmeye başlamışlardı. Bu yeni ve çeşitli sosyal hareketler zamanın KMT liderini zorladı ve Ciang Jing Guo demokratik bir devlet kurmak için gündemini tedrici olarak değiştirdi. Bu bağlamda sıkıyönetim kaldırıldı ve 1987'de Tayvanlıların Çin'i ziyaret etmelerine izin verildi.

⁵ Kuomintang (KMT), Milliyetçi Çin Partisi, 25 Ağustos 1912 tarihinde, Song Jiaoren ve Dr.Sun Yat-Sen tarafından Qing Hanedanlığının devrildiği Xinhai Devriminden sonra Guandong Eyaletinde kuruldu. 1928'den Çin İç Savaşında Çin Komünist Partisine yenildiği 1949 yılına kadar Çin'in çoğu kısmına hâkim oldu. KMT, Çan Kay-Şek ve KMT taraftarlarının Tayvan adasına çekilmesinden sonra adada 1970'lerin sonlarından 1990'lara kadar yapılan reformlara kadar Tayvan'ı tek parti rejimi altında yönetti. 2000 ve 2004 yıllarında yapılan başkanlık seçimlerini kaybeden KMT 2008 yılında yapılan başkanlık seçimini kazanarak tekrar iktidara gelmiştir. <http://en.wikipedia.org/wiki/Kuomintang> (Ç.N).

1980'lerin sonundan 1990'ların başına bir dizi siyasal reform Tayvan'ı demokratik bir ülkeye dönüştürdü. 1986'ta, KMT'nin dayattığı siyasal düzene karşı çıkmak için, Tayvan'ın ilk muhalefet partisi olan, (DPP) Democratic Progressive Party, Demokratik İlerleme Partisi (DİP)⁶ başarılı bir şekilde kuruldu. Demokrasiye yönelik eğilimle beraber, Seferberlik Dönemi ve 1948 Komünist Ayaklanmasının Durdurulmasına İlişkin Geçici Hükümler yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni anayasanın önemli bir sonucu olarak, 1946 Anayasası hızlı ve kapsamlı bir şekilde 1991, 1992, 1994, 1997, 1999 ve 2000 yıllarında değiştirilmiştir. 1996'da Tayvan devlet başkanı genel seçim yoluyla seçilmiş ve 2000 yılında da önceki muhalefet partisi DİP başkanlık seçimini kazanmış ve Tayvan'ın iktidar partisi olmuştur.

Yakın zamanda siyasal demokratikleşmeyle beraber hukuk reformu da yapılmış ve bireysel haklar geliştirilmiştir. 1946 Anayasası kapsamlı siyasal, ekonomik ve sosyal özgürlükler sağlarken, yeni anayasa değişiklikleri, cinsiyet ayrımcılığının giderilmesi ve Aborjinlerin⁷ haklarının geliştirilmesi gibi diğer sivil hakları daha da zenginleştirmiştir.⁸ Tekrar vurgulamak gerekir ki soyut anayasal hükümler bireysel hakların korunmasının gerçek bir garantisi değildir. Eski Anayasa, KMT rejiminin anti-komünizm adına yayınladığı bireysel hakları baskı altına alan pek çok kanun ve düzenleme gerçeğine rağmen, çok sayıda bireysel hakkı koruyor gözüküyordu.

Tayvan'ın geçmişinde KMT iktidar grubu olarak toplumun her köşesinde mutlak bir güce sahipti. 1992'den önce çoğu Çin ana karasından olan yasama organı mensuplarının tekrar seçilmeleri söz konusu değildi ve Ya-

6 Demokratik İlerleme Partisi (DİP); KMT'nin liberal muhalifi olan DİP'in kuruluşunun kökleri 1970'lere kadar gider. 10 Aralık 1979 tarihinde, İnsan Hakları gününde, Tayvanlılar demokrasi ve reform talebiyle geniş çaplı gösteriler yaptı. Kaohsiung Olayı olarak bilinen bu gösteriler neticesinde tutuklanan eylemcilerle onların avukatlarının yıllar süren mücadelesi sonucunda oluşturdukları hareket 28 Eylül 1986'da partiye dönüştü. Demokratik İlerleme Partisi 2000 ve 2004 yıllarında başkanlık seçimini kazanarak KMT iktidarına son vermiştir. http://en.wikipedia.org/wiki/Democratic_Progressive_Party (Ç.N).

7 Tayvan Aborjinleri (Çince:原住民, yuan zhu min), Tayvan'da nüfusları 444.000'i (toplam Tayvan nüfusunun %2'si) bulan etnik grup. Adaya 4.000 yıl önce yerleştikleri tahmin edilen Tayvan aborjinleri, genetik olarak Malay-Polinezya halklarına akrabadır. 12 kabilenin dilleri Austronezyen dil ailesi içinde sınıflandırılmıştır. Bugün bu etnik grup içinde hükümet tarafından tanınan ve kültürleri koruma altına alınan 12 kabile vardır. http://en.wikipedia.org/wiki/Taiwanese_aborigines (Ç.N).

8 2000 yılı Anayasa Değişikliği Madde 10.

sama organı olan Yuan⁹ alaycı bir şekilde “Yürütme Organının Yasama Bürosu” olarak adlandırılıyordu. Devlet idaresiyle ilgili yetki kullanan yürütme organı, tamamıyla KMT partisi tarafından kontrol ediliyordu. Sonuç olarak, yürütme organı tarafından verilen her kanun tasarısını yasama organı üyeleri kolayca kabul ediyordu. Yargı organları söz konusu olduğunda, üst düzey bir KMT yetkilisi bir keresinde “mahkemelerin KMT’ye ait olduğunu” açıkça ileri sürmüştü. Anayasada tasvir edilen kuvvetler ayrılığı anlamsızdı. Kısaca KMT partisinin kurallarından başka hukuk devleti yoktu.

Bununla beraber, bu üzücü tecrübeler Tayvan’ın demokratikleşmesi ve sosyal çoğulculuk yoluyla büyük ölçüde değişti. Tayvan’da artık “kişilerin hukukundan” ziyade “hukuk devleti” vardır. Günümüzde Tayvan’da yargı bağımsız bir otorite olarak faaliyetini sürdürmektedir ve siyasal güç hukuka bağlıdır. Aynı zamanda insan hakları Tayvan toplumunun en üstün değeri olarak kabul edilmektedir. Bu sırada, hükümet halk için uygun mahkeme sistemi tasarlamak ve hukuka genel ulaşımı güçlendirmek niyetiyle, hukuk hizmeti sağlayacak daha çok avukat istihdam etmek için gayret göstermektedir. Yine de, özellikle vatandaşların ulaşacağı hukuk hizmetleri açısından bazı problemler hala devam etmektedir.

Tayvan’da geçen 20 yıl boyunca oluşan siyasal ve hukukî değişimin dinamiklerini belirtmek gerekirse; 1980’lerin ortasından itibaren muhalefet partisi DİP, dış güç olarak KMT’yi tedrici olarak reformcu rolüne zorlayan çok sayıda sosyal ve siyasal hareketi başarıyla teşvik etti. Bununla beraber KMT partisi içinde eski muhafazakâr üyeler ve yeni reformcular şeklinde bir bölünme kapsamlı bir reform şemasının yüklenilmesini mümkün kıldı. KMT reformcu olarak hareket ederken, eski muhafazakâr üyelerinin gücünden tamamıyla feragat edemedi. Sonuç olarak, reform programı başladığında,

⁹ Dr. Sun Yat-Sen tarafından oluşturulan beş erkli devlet sistemine göre, Ulusal Meclis halk adına hükümet yetkisini kullanırken, Yönetim, Yasama, Yargı, Denetim ve Kontrol Yuanı olarak adlandırılan organlarla bu yetkisini paylaşmaktadır. Bu model beş erkli anayasa olarak tanımlanmaktadır. Tayvan’da yasama erki tek meclisli Yasama Yuanı ve Ulusal Meclisten oluşur. Kanun yapmak, bütçe tekliflerini incelemek, denetim yapmak ve yürütme organının faaliyetlerini denetlemek gibi klasik parlamento yetkilerine sahip bulunan Yasama Yuanı; 73 tanesi her bir seçim bölgesinden bir milletvekili olmak üzere genel seçim yoluyla, 34 tanesi seçime katılan siyasal partilerin ülke çapında aldıkları oy oranları temel alınarak en büyük artık oy sistemiyle, 6 tanesi de Aborjinler arasından yapılan genel seçim yoluyla seçilen 113 üyeden oluşur.

http://www.ly.gov.tw/ly/en/01_introduce/01_introduce_03.jsp?ItemNO=EN030000
(Ç.N).

Anayasa Mahkemesi tarafından sürekli reddedilen bazı eski KMT ideolojileri kanunlarda ve diğer mevzuatta kalmaya devam etti. Anayasa Mahkemesi KMT partisinin bir aygıtı olarak KMT rejimi tarafından kuruldu. Bununla birlikte Mahkeme hukuku kullanarak KMT ideolojisini ortadan kaldırmış ve kendisini güçlü bir yargı organı olarak inşa etmiştir. Bu gelişme, son dönemde Tayvan'daki hararetli sosyal değişim sayesinde başarılıdır.

GÜÇLÜ YARGI

Tayvan'da devletin en yüksek yargı organı, başkan ve başkan yardımcısı kendi üyeleri arasından atanan ve 15 yüksek hâkim üyeden oluşan Yargı Yuanıdır.¹⁰ Yüksek Hâkimler, aynı zamanda Anayasa Mahkemesi olan Yüksek Hâkimler Konseyini oluşturur.¹¹ Anayasa Mahkemesi yargısal denetim yetkisine sahip Tayvan'daki yegâne kuruluştur. Anayasa Mahkemesi kişilerin haklarını koruma görevi verilen ve teorik olarak "Anayasanın garantörü" olan bir organdır. Buna rağmen bir zamanlar Mahkeme diğer mahkemeler gibi parti-devlet rejiminin bir aracıydı. Tayvan'ın demokratikleşmesi sırasında, Anayasa Mahkemesi Tayvan'da hukuk devleti ilkesinin yerleşmesini sağlayan en önemli organ oldu. Mahkeme, idari kurumların düzenleyici işlemler yayımlamaları için gereklilikleri oluşturdu, Meclisin kararlarını uygulamasını talep etti ve 1999'daki Anayasa değişikliğini Anayasaya aykırı ilan etti. Halk Mahkemenin hukuku savunma konusundaki cesaretini takdir etti. Bu durum aynı zamanda hükümetin hukuka uyması konusunda açık bir mesajdı.

Alman hukukîlik ilkesi (Rechtsstaatsprinzip) idare yetkisinin yasama tarafından çıkartılan kanunlara uygun olarak kullanılmasını gerektirir. Bu ilke Tayvan Anayasasına dercedilmiştir. Tayvan Anayasasının ikinci bölümü Tayvan vatandaşlarına teorik olarak kullanabilecekleri kapsamlı haklar ve özgürlükler sağlamaktadır. Bu bölümün 23'üncü maddesi daha da ileri gide-

¹⁰ Yargı Yuanı, devlet başkanı tarafından Yasama Yuanın onayıyla atanan yargıçlardan oluşur. Yargı Yuanı Tayvandaki en yüksek yargı organıdır. Yargı Yuanının esas organı olan, Yüksek Yargıçlar Konseyi hukuk, ceza, idari ve kamu disiplin davalarına bakan başkan, başkan yardımcısı, genel sekreter ve genel sekreter yardımcısı kendi üyeleri arasından seçilen 15 üyeden oluşur. <http://www.judicial.gov.tw/en/> (Ç.N).

¹¹ Tayvan Hukuk Sistemi için bkz., Tay-sheng Wang, Tayvan, içinde Poh-Ling Tan ed., *Asian Legal Systems: Law, Society and Pluralism in East Asia*, 124-161 (Sydney: Butterworth, 1997).

rek “diğer kişilerin özgürlüklerinin ihlal edilmesini önlemek, yakın ve olası krizleri engellemek, kamu düzenini sürdürebilmek ve kamu refahını ilerletmek” amacıyla tüm haklar ve özgürlüklerin yalnızca kanunla sınırlanabileceğini öngörmektedir. Bu maddeyle bireysel özgürlükleri sınırlama yetkisi Anayasal koşullara dayanılarak yalnızca yasama organına verilmiştir.

Buna rağmen hukukilik ilkesi KMT rejimi tarafından uygulanmamıştır. Çünkü pek çok yasama organı üyesi KMT üyesi olduğundan dolayı yasama organı, yürütme organının kanun tasarılarını genellikle onaylıyordu. Dahası yasama organı çok sayıda yetkisini, temsil yetkisinin devri yoluyla, idari kurumlara vermişti. Yasama organı tarafından çıkartılan kanunlar genellikle “uygulama kurallarının yürürlüğe konulması (spesifik kurumlar belirtilerek) verilmiştir.” gibi hükümler içermekteydi. Bu kadar geniş bir temsil yetkisi altında yürütme organı, geniş takdir yetkileri kullandı ve tercih ettiği düzenlemeleri yayımlama yetkisiyle donatıldı. Sonuç olarak bireysel haklar zorunlu görüldüğü her zaman ihlal edildi.

Anayasa Mahkemesi idari eylemlerle ilgili geniş takdir yetkisini sınırlamada kararlıydı. Örneğin; 1995'teki *Fabrika Kapatma* Davasında davacı ve ailesi evlerinde fasulye ürünleri üretmekteydi. Davalı mahalli idare, davacının işletmesinin fabrikaya eşdeğer olduğuna ve idari kurallar çerçevesinde kayıt için başvurması gerektiğine karar vermişti. Davalı idare, davacının işletmesini kayıt yaptırmaması sebebiyle kapatılması yönünde işlem tesis etmiştir. İdarenin fabrika kapatmaya yönelik işlemi yalnızca kanunla düzenlenebilecek medeni hakların kısıtlanması niteliğinde olduğundan, Anayasa Mahkemesi, Anayasaya uyarak idare kuralını iptal etmiştir. Mahkeme, idarenin işleminin “ancak kapsamı, içeriği ve amaçları açık bir şekilde kanunla yetkilendirilmiş olmak kaydıyla geçerli olacağına kanunda açık bir yetkilendirme olmadan idarenin işleminin geçersiz olacağına karar vermiştir.”¹²

Mahkeme yalnızca yürütme organını kontrol altına almakla kalmamış aynı zamanda yasama organının da kararlarını takip etmesini istemiştir. Bu konuda en göze çarpan örnek *Eğitimciler* davasıdır. Anayasaya göre; hiç kimse kamu yarışma sınavını geçmeden kamu hizmetine giremez. Bununla beraber, Eğitimcilerin İstihdamına Dair Kanun, kamu sınavını geçemeyen görevli okul personeline sürekli çalışma imkânı sağlıyordu. Mahkeme 1991'de kanunun görevli okul personelinin kazanılmış haklarını korumayı

¹² Mahkeme Yorumu No: 390 (1995).

amaçladığını, ancak bu personelin kamu yarışma sınavını geçinceye kadar yalnızca halen çalıştıkları okullarda çalışabileceklerine karar vermişti.

Bununla birlikte yasama organı Mahkemenin bu kararına, 1994'te yapılan kanun değişikliğiyle kararı hükümsüz kılarak, karşı çıkmıştır. Değiştirilmiş kanun Mahkeme kararına açıkça aykırı şekilde görevli okul personeline farklı okullara geçiş izni veriyordu. Mahkeme 1996'da yasama organının Anayasa hükümlerine ve Mahkeme kararlarına karşı gelemeyeceği konusunda ısrar etmiştir. Mahkemeye göre; bu kanundaki değişiklik özel yarışma sınavını geçmeye gerek duymadan aynı özellikleri gösteren diğer başvuruculara göre görevli okul personeline ayrıcalık sağlamaktaydı. Böyle bir ayırım Anayasada açıkça ifade edilen eşitlik ilkesini ihlal etmekte ve Mahkemenin önceki kararında ifade edilen duruma aykırılık teşkil etmekteydi. Mahkeme, Kanunun önüne gelen bu maddesini iptal etmiştir.

Mahkeme, 1999'daki Anayasa değişikliğinin Anayasaya aykırı olduğunu bildirdiğinde yetkileri üzerinde şiddetli bir tartışmayı da ateşlemiştir. Bundan önce, Anayasaya göre, Anayasayı değiştirme yetkisi verilmiş yegâne parlamenter organ Millet Meclisiydi. Meclis 1999'da Meclis üyelerinin ve parlamenterlerinin seçilme usulünü de değiştirerek, üyelik sürelerini uzatmaya yönelik Anayasa değişikliğini oybirliğiyle kabul etti. Bu değişiklik, Millet Meclisi üyelerinin Anayasayı kendi yararlarına değiştirmeleri nedeniyle toplumda şiddetli bir muhalefete sebep oldu. 2000 yılında parlamento üyelerinin dilekçeleri ile Mahkeme bu değişiklikleri Anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir. Mahkeme, Anayasayı değiştirme usulünün açıkça bilinmesi gerektiğini ve cumhuriyet ilkesinin, egemenliğin millete ait olduğu ilkesinin, bireysel hakların korunmasının göz önüne alınması ile güçler ayrılığı ilkesinin tümünün esaslı bir önemi haiz olduğunu ileri sürdü. Tüm bu temel ilkeler, değiştirilme imkanı olmaksızın, liberal cumhuriyetin anayasal düzeninin temelini oluşturuyordu, aksi takdirde anayasal düzen yok edilebilirdi.¹³

Anayasal değişiklikler anayasanın bir parçası olarak farz edildiğinden, Mahkemenin kararı, Anayasayı yorumlayanların bu değişiklikleri denetlemeye yetkisi olup olmadığı noktasında sorun ortaya çıkardı. Böylece karardan bir ay sonra, yoğun tartışmalara rağmen, Millet Meclisi Anayasayı yeniden değiştirdi. Bunun sonucu olarak pek çok yetkisi ilga edildi ve Millet Meclisi anlamsız bir organa indirildi.

¹³ Mahkeme Yorumu No: 499 (2000).

Mahkeme anayasal değişiklikleri Anayasaya aykırı ilan edebildiğinden beri, yargı denetimine konu olmayan herhangi bir hükümet eylemi tanımlamak zordu. Mahkemenin yürütme, yasama ve Millet Meclisiyle savaşmak için aldığı cesur kararlar yargının güçlü otoritesini ve bağımsızlığını gösterdi. Siyasal gücün yargıyı etki altına almasına hiçbir şekilde imkan yoktu.

BİREYSEL HAKLARIN KORUNMASI

KMT rejimi sosyal düzeni sürdürmek ve yetkilerini sağlamlaştırmak için kişileri bireysel haklarından mahrum bırakmıştır. Potansiyel muhalifleri ve suçluları tutuklamayı da içeren tedbirler olarak “beyin kontrolü” olarak adlandırılan faaliyetlere girişmişti. Bu tedbirler, kişilerin hayatları ve malvarlıkları üzerinde esaslı etkiye sahipti ve sosyal ilerlemeyi önemli ölçüde engelliyordu. KMT'nin sosyal faaliyetleri manipüle eden yetkisi, 1980'lerin sonundan itibaren Anayasa Mahkemesince çok sıkı bir şekilde sınırlandırıldı ve bu şekilde Tayvan'da insan hakları güçlendirildi.

SANIK HAKLARI

Sosyal düzeni sürdürmenin etkili yolu kabahat işleyen potansiyel suçluları bile makul bir yasal usul olmadan tutuklamaktır. Suçtan caydırmanın en etkili metodu hiçbir itiraz şansı tanımadan suçluyu derhal şiddetli bir biçimde cezalandırmaktır. İtiraf ettirmenin en iyi yolu suçluyu gözaltına alır almaz tutuklamaktır. Otoriter yönetimi süresince KMT yönetimi tarafından bu stratejiler yaygın bir şekilde kullanılmıştır.

Tayvan Anayasasının 8'inci maddesi bireysel özgürlükleri garanti altına alır ve hukukun adilane bir şekilde uygulanması olmadan mahkeme dışında hiçbir yargılamaya ya da cezalandırmaya izin vermez. Bununla beraber, 1950'lerde çıkan Polis Kanunu¹⁴, yetkili polis memurlarına küçük kabahatleri cezalandırmak için yargı denetimi olmaksızın suçluları tutuklama, cezalandırma ve suçlulara karşı dava açma hakkı vermiştir. Cezalandırma iki haftaya kadar tutukluluğu, 16 saate kadar zorunlu hizmet ve ıslah eğitimini içeriyordu. Polis Kanunu hükümlerine göre; cezalandırılabilir kabahatler 136 muğlâk kabahati içeriyordu ve insanları haksız tutuklamalara karşı savunma-

¹⁴ İnsan haklarını güçlendirmek amacıyla hazırlanan yeni Polisin Görevlerine İlişkin Kanun, 1 Aralık 2003'ten itibaren yürürlüğe girmek üzere 25 Haziran 2003'te yayımlanmıştır. <http://www.judicial.gov.tw/en/> (Ç.N).

sız bırakıyordu. Anayasa şüphelinin 24 saat içinde mahkemeye sevk edilmesini zorunlu kılarken polis genellikle bu zaman süresi içerisinde suçu soruşturmak mümkün olmaz diye Polis Kanunu hükümlerine göre şüpheliyi bir kabahatle suçluyordu. Bu taktikle, polis kolayca şüpheliyi yedi gün alıkoyabiliyordu. Polis Kanunu hükümlerine göre Tayvan nüfusunun yüzde 18'i cezalandırıldı. Bu suçluların yüzde 15'inden fazlası 1969'dan sonra tutuklanmıştır.¹⁵

KMT hükümeti sosyal düzeni sürdürmek için gangsterlerle mücadele etmek amacıyla Polis Kanununu etkili bir şekilde kullanmasına rağmen, 1990'da Anayasayı ihlal ettiği için alıkoyma, zorunlu hizmet ve ıslah eğitimine ilişkin maddeler iptal edilmiştir.¹⁶

Polis Kanunu'nun amacı kabahatleri cezalandırmakken, 1985 tarihli Gangsterlerle Mücadele Kanunu azılı serserileri hapsedmek için tasarlanmıştır. Bu kanuna dayanılarak suçlu çalışmaya zorlanmış ve nerdeyse bütün yurttaşlık haklarından mahrum edilmiştir. Bir bireyi serseri olarak suçlama kararı sadece polisin takdirine bağlıydı, çünkü yargıçlar ıslah eğitimini dayatmakla sorumlu bir onay makamı olarak görev yapmaktaydı. Bu kanun hükümlerine göre sanık sık sık ıslah eğitimi yanında hapse mahkûm edilerek mükerrer cezalandırmaya konu olurdu. Dahası, serserilikten suçlanmış birçok sanığı mahkûm etme kararı üç gizli şahidin gizli ifadesine dayanıyordu, bu da polise sahte şahitler üretme imkânı veriyordu. Uygulamada, polisin idari taktikleri yüzünden birçok sanık bu şekilde hapsedilmiştir.

Gangsterlerle Mücadele Kanunu'nu iptal etmek için, Anayasa Mahkemesi Amerikan doktrini olan hukukun adilane bir şekilde uygulanması doktrinine başvurdu. Mahkemeye göre; şüpheliyi tutuklama emri olmadan tutuklamak, çapraz sorgulama yapmadan gizli şahitler kullanmak, birey suçlu bulunduğu zaman ön duruşma olmadan ıslah eğitimi uygulamak ve hapsedmek için polise yetki vermek anayasaya uygun değildi. Kanunun bütün bu

¹⁵ Bkz. Rui-Zhi Xie, *Weijing Fafa Xiuzheng Fangaxiang zhi Tantaoy* (A Research on the Revision Approach of the Law Governing Offenses Punished by Police), içinde Vol.8, n.8 Zhongguo Luntan (China Tribune) 18, 19 (1979); Rui-Tong Chen, *Weijing Fafa zhi Yanju* (A Research on the Law Governing Offenses Punished by The Police), 87-8, figure 2 (1975).

¹⁶ Mahkeme Yorumu No: 205 (1990).

hükümleri hukukun adilane bir şekilde uygulanması ve fiziksel özgürlüğün anayasal garantileriyle tutarsızdı.¹⁷

Polis gücü sınırlandırıldıktan sonra, sanığın haklarını koruma savcılar tarafından başlatılacak tutuklamaya kadar genişledi. Ceza Usul Kanununa göre, iddianame hazırlanmadan önce soruşturma safhasında savcıların şüpheliyi 4 aya kadar tutuklama yetkisi vardı. Savcılar davalıyı suçlama ve soruşturmadan sorumlu oldukları için, önce tutuklama ve daha sonra kanıt aramaya meyillilerdi. Tutuklama suçluyu itirafa zorlayacak bir araç olmuştu. Ayrıca, ideal olarak mahkeme önünde savcının ve sanığın eşit ağırlığı taşıması gerekirken, savcının tutuklama yetkisi savcı ile sanığın arasında süre giden eşitsizliklere neden oldu.

Tayvanlı savcılar hem devlet hem de halk tarafından hâkimlerle eşit görülürdü. Savcının gücü sarsıldığı zaman, hükümet şaşırды ve bu durumdan rahatsız oldu. Anayasanın 8'inci maddesi yasal usule göre bireylerin sadece hukuk mahkemeleri tarafından yargılanabileceğini ve cezalandırılabilceğini garanti altına almaktadır. Bu hükme göre suç işlediği iddiasıyla tutuklanmış ya da gözaltına alınmış herhangi bir birey 24 saat içinde mahkemeye sevk edilmek zorundadır. Hükümetin, savcı için bu 24 saatlik sürenin polisle birlikte ceza davasını soruşturmak için yetersiz olduğunu ve savcının tutuklama yetkisinden yoksun bırakılmasının sosyal düzeni bozacağını savunmasına rağmen, bu kanuna göre savcının tutuklama yetkisi anayasaya aykırı bulundu.

Bu davada, Mahkeme şu sonuca vardı: “ *İnsan haklarının korunması bizim modern kültürel sistemimizin en yüksek standardıdır ve gelişmiş uygar toplumların ortak prensibidir.... Fiziksel özgürlük bütün özgürlüklerin temelidir ve fiziksel özgürlük katı bir şekilde korunamazsa diğer özgürlükler zarar görecektir.*”¹⁸

Suç oranları hâlâ yüksekken ve sosyal düzeni sürdürmek hükümetin ana amacı olarak kaldığı için hukukun adilane bir şekilde uygulanması diğer bütün kaygılara takaddüm etti. İnsan hakları Tayvan kültür sisteminin bir parçası olarak ilan edildi. Muhtemelen, bireyin fiziksel özgürlüğünü ihlal edecek herhangi bir kanun, bu kanunu savunacak nedenler her ne olursa

17 Mahkeme Yorumu No: 284 (1995).

18 Mahkeme Yorumu No: 392 (1995).

olsun, anayasaya aykırı olarak ilan edilecektir. Gerçekten, Tayvan ordusu askerlerin özel durumu yüzünden mahkemenin yargı yetkisinin dışındayken, askeri mahkeme sistemi fiziksel özgürlüğün korunması düşüncesiyle 1997’de sivil mahkemelerin yargı yetkisine bağlandı. Yani bir asker bile askerî duruşmadan sonra davasını temyiz için sivil mahkemeye başvurma hakkına sahipti.¹⁹

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Halkın fiziksel özgürlüğünü sıkı kontrol etmeye ek olarak, KMT hükümeti halkın fikirlerini kontrol etmeye ve kendi ideolojisini tehdit eden bütün söylemlere engel olmayı amaçlamıştı. Orijinal Tayvan Anayasasına göre, konuşma, öğretme, yazma, yayınlama özgürlüğü ve toplantı ve dernek özgürlüğünün hepsi vatandaşlara verilmiştir. Bu özgürlükler ancak halkın refahı ve kamu düzeninin korunması amacıyla sınırlandırılabilirlerdi. Bununla beraber bu haklara tamamen müsaade etmek KMT rejimini ve onun egemenliğini yok edebilirdi.

Tayvan’a yeniden yerleştikten sonra da, KMT rejimi Çin kıtası üzerinde meşru egemenliğini iddia etti. KMT aynı zamanda Çin ana karasındaki hâkimiyetini yeniden tesis etmek konusunda da kararlıydı. Bu yüzden, anti-komünizm milli politikaydı ve Tayvan’ın özgürlüğü uzak bir fikirdi. Komünizm ya da Tayvan’ın özgürlüğü için herhangi bir destek yasaklandı. Bu politikaları savunanlar tutuklandı. KMT ideolojisini güçlendirmek amacıyla, 1988 tarihli Toplantı ve Yürüyüş Kanununda; halkın umuma açık yerlerde yürüyüş ya da toplantı yaparak komünizmi ya da bölgesel ayrılığı açıkça desteklemesine izin verilmez, hükmü vardı. Bu arada, idari bir emirle bütün ulusal derneklerin adlarının önüne “Çin” kelimesini koymaları istendi. Yani, “Tayvan” kelimesinin bir derneğin adının herhangi bir bölümü olması yasaklandı.

Her iki kanun için Anayasa Mahkemesine başvuru yapıldı. 1988’de Mahkeme, Amerikan anayasa hukukunun açık ve yakın tehlike testine dayanarak, konuşma üstündeki ön kontrolün anayasaya aykırı olduğunu ilan etti:

Toplanma özgürlüğü güvence altına alan Anayasanın 14’üncü maddesi ve konuşma, öğretme, yazma ve yayın özgürlüğünü güvence altına alan

¹⁹ Mahkeme Yorumu No: 436 (1997).

11'inci maddesi ifade özgürlüğünün kapsamı içindedir ve demokratik politikaları uygulamakta en önemli temel haklardandır... Toplantı ve yürüyüş hakkının sınırlandırılması, kanunun açıklık prensibine uymak ve Anayasanın 23'üncü maddesinin gerekliliklerini karşılamak zorundadır... Komünizmi ve Tayvan'ın Çin ana karası üzerinde hak iddia etmesinden vazgeçmesini desteklemek hakkındaki söylemlere dayanan Toplantı ve Yürüyüş Kanunu (...) (umumi toplantı ve yürüyüş yasakları) toplantı ve yürüyüş öncesi insanların görüşlerini soruşturmak için otoriteye yetki vermektedir. Bu durum Anayasaya güvence altına alınan ifade özgürlüğünü ihlal eder.²⁰

Toplantı ve Yürüyüş Kanunu iki ek sınırlandırma içeriyordu: “Toplantı ya da yürüyüş nedeniyle millî güvenliğin, sosyal düzenin ya da halkın refahının tehlikeye düşebileceği fark edildiğinde” ve “diğer kişilerin yaşamlarını, vücutlarını, özgürlüklerini tehlikeye düşürebileceği ya da ciddi şekilde kişilerin mallarına zarar vermesi söz konusuysa” Mahkeme bu iki sınırlandırmayı belirsizlikleri yüzünden iptal etti, yönetimin açık ve yakın tehlike risklerinin muhtemel oluşuna dayanarak toplantı ya da yürüyüşü yasaklamasını anayasaya aykırı olduğunu belirtti.²¹

Bu davada hükümetin devlet politikası hiçe sayılarak sadece kişinin kendini ifade etme özgürlüğünün korunması göz önünde bulundurulmuştur. Bu davayla bireysel hakların korunmasının politik ideolojiye tercih edileceği açığa kavuşmuştur. Aynı yönde, Tayvan Hukuk Derneği (Taiwan Faşue Huiy) “Tayvan” adı yerine “Çin” adının kullanılmasını gerektiren idari emre itiraz etti. Mahkeme emri anayasaya aykırı buldu. Bir derneğin ad seçiminin toplantı özgürlüğü olarak korunduğunu ve bu seçimdeki sınırlandırmaların Anayasanın 23'üncü maddesinin gereklerini karşılamak zorunda olduğunu ve böyle sınırlandırmaların ancak kanunla mümkün olabileceğini savundu.²² O zamandan beri ülke çapındaki çeşitli dernekler “Tayvan” ın genel olarak bir ulusu nitelendirdiğini ileri sürerek adlarında “Tayvan”ı kullandılar.

Tayvan halkını KMT ideolojisiyle sosyalleştirmek için, parti-devlet rejimi, eğitim sistemi üzerine sıkı kontrol üstlendi. KMT parti-tarzı eğitimde eğitimin temel amaçları milliyetçiliği, vatanseverliği ve ahlaki telkin etmeyi

²⁰ Mahkeme Yorumu No: 445 (1998).

²¹ Mahkeme Yorumu No: 445 (1998).

²² Mahkeme Yorumu No: 479 (1999).

içeriyordu. İlkokul ve ortaokuldaki ders kitaplarının temel içeriklerini politik konular oluşturuyordu. Sadece KMT politik ideolojisiyle ilgili “Halkın Üç Prensibi” ve “Millî Babamızın Fikri (Dr. Sun Yat-sen)” gibi dersler üst seviye okul müfredatlarına dâhil edilmiştir. Bir askerî eğitim programı millî müfredata dâhil edildi ve 1952’den sonra askerî görevliler liselerde ve yüksek okullarda personel olarak görev aldılar. Askerî eğitimin ana amacı askerî yetenekleri öğretmek değildi, öğrencileri KMT ideolojisinde eğitmek ve yerleşke güvenliğini sağlamaktı.

Tayvan’ın demokratikleşmesiyle, 1987’de KMT, parti ofislerini üniversite yerleşkelerinin dışına taşımaya başladı. Yeni bir Üniversite Kanunu akademik özgürlüğü ve okul özerkliğini uygulamak için yasalaştırıldı. Bununla birlikte, eğitimin ideolojik kontrol için bir mekanizma olarak kullanımı yeni kanunun yürürlüğe girmesiyle ortadan kalkmadı. KMT hükümeti Üniversite Kanununun uygulaması altında üniversite öğrencileri için ideoloji derslerine devam etti. Bu zorunluluk açıkça KMT’nin ideolojik hegemonyasını sürdürmek için tasarlanmıştı. Akademik özgürlüğü koruma gerekçesiyle, bu uygulama Anayasaya aykırı bulundu. Mahkeme, akademik araştırma, öğretme ve öğrenme özgürlüklerinin Anayasa ve Üniversite Kanunu tarafından garanti altına alındığı hükmüne vardı. Üniversitelerin özerk yönetimi üstündeki hükümet sınırlandırmaları Anayasanın 23’üncü maddesiyle sağlanan yasallık prensibine uymak zorundaydı. Uygulama kanunu üniversitenin özerk yönetimine Üniversite Kanununda belirtilmeyen bir sınırlandırmayı zorla dayattı, böylece haddinden fazla öğretim özgürlüğüne karıştı ve bu da onu anayasaya aykırı hâle getirdi.²³

Üniversite Kanununa ilişkin uygulama kuralı, ayrıca üniversitelerin askerî subayların görev yaptığı askerî eğitim ofislerini kurmalarını gerektiriyordu. Bu askerî eğitim ofisleri KMT ideolojisini uygulamak ve yerleşke güvenliğini sağlama görevini yerine getiriyorlardı; fakat akademisyenlerle meşgul olmuyorlardı. Anayasayla güvence altına alınmış öğretim özgürlüğüne dayanarak, Mahkeme üniversitenin özerk yönetim prensibini bozduğu için Kanunun uygulama kuralını iptal etti.²⁴

23 Mahkeme Yorumu No: 380 (1995).

24 Mahkeme Yorumu No: 450 (1998).

KMT hükümeti halk ve öğrenciler arasında bireysel özgürlükleri sınırlandırmak yoluyla ideolojik sosyalleşmeyi kolaylaştırmak için her şeyi yaptığı zaman, buna ilişkin kanunlar ve düzenlemeler anayasaya aykırı oldukları için sürekli iptal edildi. KMT ideolojisi artık bireysel haklar üzerinde ege-men olmayacaktı. İnsanların özgür toplanma ve yürüyüşler yoluyla Tayvan'ın Çin ana karası üzerinde hak iddia etmesinden vazgeçmesine ya da komünizme ilişkin fikirlerini yaymalarına izin verilmişti. "Çin" terimi artık millet olarak Tayvan'ın sembolü değildi. Tek amacı politik ideolojik eğitim olan okul dersleri üniversite öğrencileri için zorunlu değildi ve askeri görevlilerce yapılan KMT'nin ideolojik eğitimi yasaklandı. KMT hükümeti tarafından başlatılan "zihin-temizleme" tedbirleri mahkeme kararları yoluyla tedrici olarak ortadan kaldırıldı. Bu gelişmeler şunu açığa kavuşturdu ki insan hakları hükümet politikasına üstün geldi ve hükümet hukuk devleti ilkesine uygun olarak göre gücünü kullanmak zorundaydı.

HUKUKA ERİŞİM

Hukuk devleti ilkesi ilişkilerimizin ve eylemlerimizin, eşit ve adil şekilde herkese uygulanan kodifiye edilmiş nesnel ve tarafsız usul ve kurallar tarafından düzenlenmesi anlamına gelmektedir.²⁵ Bununla birlikte, kanunlar yazılıdır ve yalnızca hukukçular tarafından yorumlanır ve yargısal kararlar tamamen sadece hukuk eğitimi alanlar için anlaşılır olmalıdır. Mahkeme düzenlemeleri, mahkeme planı ve hatta mahkeme binası mimarisi dahi hukuk mesleğine uygun şekilde tasarlanmıştır. Hukuk hizmetlerinin gerçekleştirilmesinin reddi, hukuk sistemine erişimin de reddedilmesi anlamına gelir.²⁶ Aynı şekilde, davalara bakan yetkili mahkemelerin yokluğunda ideal bir adalet sistemi ve iyi kurulmuş hukuk kavramları dahi başarısız olacaktır.

Yargısal reformlar Tayvan'da yargının başındaki herkes için değişmez bir taahhüt olmaya devam etmektedir. İnsanları davalarını mahkeme önünde çözmeye teşvik etmek için, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu vatandaşların mahkemelere başvurmasının kolaylaştırılması ve sulh hukuk davalarının kapsamının genişletilmesi amacıyla birkaç kez değiştirilmiştir. 1991'den beri

²⁵ Gerald Turkel, *Law and Society: Critical Approaches*, 46 (Boston: Allyn and Bacon, 1996).

²⁶ David Luban, *Lawyer and Justice: An Ethical Study*, 244 (Princeton: Princeton University Press, 1988).

neredeysse her ilçeye çok sayıda sulh hukuk mahkemesi kurulmuştur. Sulh Hukuk mahkemesi hâkimleri geceleri dahi çalışarak, halka hizmeti sürdürmektedir. Çok sayıda sulh hukuk mahkemesinin olması, hukuk muhakemesi usulünü çabuk, ekonomik ve kullanışlı hale getirmektedir. İnsanlar uyuşmazlıklarını mahkemeler aracılığıyla çözmeye teşvik edilmektedir. Bu bakımdan, hükümet de toplumda hukuk devletini gerçekleştirme kararlılığını göstermektedir.

Bununla beraber, Tayvan mahkemelerinin iş yükü ciddi şekilde ağırdır. 1999'da her bölge hâkiminin baktığı hukuk davalarının ortalama sayısı 545'dir.²⁷ 1998'de 100,000 kişiye 6'dan az hâkim düşmektedir.²⁸ Sonuç olarak, mahkeme kararlarının kalitesi düşmekte, davaların görülmesindeki gecikmeler artmakta ve dava açma giderleri fazlalaşmaktadır. Bu durumda bilgisiz ya da ekonomik açıdan yetersiz davacılar yargı sisteminin dışında kalmaktadır.

Daha da kötüsü Tayvan'da avukat tutmanın pahalı olması, gereken hukukî yardımın alınmasını zorlaştırmaktadır. Tayvan'daki baro sınavları, geçilmesinin ne derece zor olduğuyula ün kazanmıştır. Hükümetin baro sınavını geçme oranlarını arttırmak için çaba göstermesine karşın, 1998'de başvuruların yalnızca yüzde 5.6'sı sınavı geçebilmiştir. Kabaca, aynı yıl Tayvan'da çalışan avukatların sayısı yaklaşık 3,200'dür²⁹ ve bu sayı 100,000 kişi başına 14.6 avukat düştüğünü göstermektedir.³⁰ Sonuç olarak, Tayvan hukuk piyasasında avukatlık hizmeti hâlâ az bulunur bir üründür. Tayvan'daki yüksek avukatlık ücretleri mahkemelerdeki düşük oranda avukat temsilinden kaynaklanmaktadır. 1999 Aralık'ında, örneğin, bölge mahkemelerinde her iki tarafın da avukatla temsil edildiği tüm hukuk davalarının oranı yalnızca yüzde 4.6 ve yalnız bir tarafın avukatla temsil edildiği davaların oranı ise yüzde 19.1'dir. Yüksek mahkemelerde ise bu oran sırasıyla yüzde 40 ve yüzde 26'ya ulaşmaktadır. Bu oranlar ceza mahkemelerinde sırasıyla bölge mahkemelerinde yüzde 12.5 ve yüksek mahkemelerde 32.9 olmak

²⁷ Bkz. <http://www.judicial.gov.tw/juds/1-source5.htm>.

²⁸ 1998'de Tayvanın nüfusu nerdeyse 22 milyon olmasına rağmen sadece 1275 hâkime sahipti.

²⁹ Bugün bu sayı yaklaşık 4.100'dür. [http://www.tba.org.tw/\(Ç.N\)](http://www.tba.org.tw/(Ç.N)).

³⁰ Tayvan Barolar Birliği.

üzere yine düşük bir oranda kalmaktadır³¹. Taraflar dosyaları yüksek mahkemelerde temyiz edilene kadar avukat tutmamaya eğilimlidirler. Böylesine zayıf bir avukatlık yardımıyla, tarafların hakları tatmin edici şekilde sağlanamamaktadır. Pahalı hukukî hizmetler yüzünden daha çok bilgi, zenginlik ve etki açısından güçlü olan davacılar mahkemelerden yararlanabilmektedir. Bu şekilde bir hukuk devleti “sahip olmayanlar” dan çok, “sahip olanlar için” daha elverişlidir.³²

Mahkemelerdeki avukatlık hizmetlerinin az bulunur olmasının yanı sıra, avukatla temsili karşılayamayan suçlular için adli yardım da yetersizdir. Hükümetin adli yardım sistemini desteklemeye yönelik 1999'daki kararına rağmen suçluların az bir kısmına adli yardım sağlanabilmektedir. Bunun yanı sıra American Services Corporation³³ gibi spesifik adli yardım organizasyonları kurulamamıştır.³⁴ Tayvan toplumunda adli yardım hukuk fakülteleri, yardım kuruluşları ve sosyal eylemci gruplar tarafından sağlanmaktadır. Ancak bu hukuk hizmetleri kapsamlı değildir. Genellikle, yurttaşların asıl ihtiyaç duyduğu ileri bir yazılı yardımı ya da mahkemede temsili içermeyen danışmanlık hizmeti şeklinde gerçekleştirilmektedir. Sonunda yurttaşlar yine avukatla temsil edilmeye ihtiyaç duymakta ancak bunu da çoğu karşılayamamaktadır.

SONUÇ

Hukuk devleti ilkesi; keyfi hükümet gücünü, insan hakları ihlalini yasaklamakta, mahkeme kararlarının, anayasal dayanağı bulunan hukuka eşit şekilde erişim ilkesine dayanmasını sağlamaktadır. Tayvan'da yargı organı kararlarının, yönetmeliklerin, kanunların ve anayasa değişikliklerinin

31 Bkz. <http://www.judicial.gov.tw/juds/1-source5.htm>.

32 Cotterell, *supra* note 1, at 159.

33 American Services Corporation (ASC) ABD Kongresi tarafından, adalete eşit ulaşımı sağlamak amacıyla kurulan kar amacı gütmeyen bir kurumdur. ASC Kongrenin ve Nixon yönetiminin desteğiyle 1974 yılında kurulmuştur. Kurumun yönetimi Başkan tarafından atanan ve senatoda onaylanan 11 kişiden oluşur. Kurum hukukî yardıma ihtiyacı olan ancak maddî imkânı olmayan kişilere adli yardım sağlamaktadır (Ç.N).

34 Bu durum, 7 Ocak 2004'te yürürlüğe giren ve 20 Haziran 2004'te uygulanmaya başlayan Adli Yardım Kanunu ile değişmiştir. Tayvan'da 2004'ten bu yana hukukî yardıma ihtiyaç duyan ancak maddî durumu yeterli olmayan kişiler için adli yardım sistemi mevcuttur. <http://www.judicial.gov.tw/en/> (Ç.N).

denetimi konusunda aktif bir organ olmuştur. Hükümetin yetkisi, hukukîlik ve anayasallık ilkelerince sıkı şekilde kontrol edilmektedir. Fiziksel özgürlük ve ifade özgürlüğü gibi kişisel haklara diğer kaygılara nazaran daha fazla özen gösterilmektedir. Hükümet, halkı uyuşmazlıklarını mahkemeler aracılığıyla çözmeye teşvik etse de, nitelik ve nicelik açısından hukuksal hizmetler henüz etkili ve yeterli değildir. Hukuk devleti uyarınca kişiler hukukun önünde eşittir. Hukuk sistemi herkes için adalet sağlar. Tayvan halkı yargı sisteminin üst kademelerindeki hukukî usullerden daha yüksek standartlarda yararlanırken (örn. Anayasa Mahkemesi), süre giden sorun alt derece mahkemelerde hukuk devleti idealinin nasıl sağlanacağıdır. Şayet daha fazla bilgi, zenginlik ve imkânlarla sahip olan davacılar mahkemelerden yararlanırsa, bu durumda hukuk devleti “sahip olmayanlar” için değil, sadece “sahip olanlar” için mümkün olacaktır. Tayvan’da hukuk devletinin sorunu, iki kademeli bir hukuk sisteminin yürürlükte olmasıdır. Yüksek mahkemelerde yüksek standartta hukukun üstünlüğü sağlanırken hukuka erişim desteği yetersiz kalmaktadır. Bu iki kademeli sistem fakirler için adalet dağıtılmasının sistematik olarak reddine sebep olmaktadır. Tayvan’da fakirlerin mahkemelerden yararlanması için hukuk devletinin göstergesi sayılan bir adli yardım sisteminin geliştirilmesi zorunludur.